

Dalarna som dragspelslandskap

En rapport från ett inventeringsprojekt 1994-95

Bo Nyberg

Från och med hösten 1994 och i elva månader genomförde jag som projektledare en inventering av dragspelstradition i Kopparbergs län. Själv ALU-anställd hade jag till min hjälp tre likaledes ALU-anställda medarbetare: Gunnel Ström, Dala-Husby, Hans-Erik Nyström, Säter och Anders Jacobsen, Ludvika. Huvudman för projektet var Älvdalens kulturnämnd och bidrag för kringkostnader erhöles från Länsarbetsnämnden. Under den tid som inventeringen pågick hann vi intervjuva sammanlagt 129 personer. Intervjuerna dokumenterades på kassetband, vilka i augusti 1995 uppgick till sammanlagt 143. Vi fick dessutom göra bandkopior av privata inspelningar, liksom av ett antal LP-skivor. Denna serie bestod i augusti 1995 av sammanlagt 58 kassetband. Vid sidan om intervjuerna kopierade vi övrigt material av intresse för dokumentationen, såsom fotografier, notmaterial i manus, dragspelskataloger, affischer m.m. Under projektet passade jag på att fotografiskt dokumentera karaktäristiska dragspel från olika tidsperioder. Originalmaterialet kommer att förvaras vid Dalarnas museum i Falun.

Under 1996-97 har jag som API-anställd vid Dalarnas museum fått möjlighet att katalogisera det ovan nämnda materialet. I samband med detta arbete har ytterligare material kunnat läggas till samlingen, i synnerhet vad gäller några värdefulla privatinspelningar.

Till denna samling kommer att läggas det material som jag under 1991-92 samlade in rörande dragspelsbyggaren Carl Johan Malmring, Hedemora – en kassetband-serie med intervjuer samt en serie med diabilder på malmringinstrument. Arbetet med denna dokumentation skedde i samarbete mellan min dåvarande arbetsplats Musik i Dalarna och Dalarnas museum. För mitt avhandlingsarbete rörande dragspelsbyggaren har jag dessutom erhållit ett stimulansbidrag från Dalarnas Forskningsråd.

Att inventera dragspelstradition – syfte

I vår musikhistoria har dragspelet hittills fört en tämligen anonym tillvaro. I sitt nit att till eftervärlden rädda så mycket man kunde av äldre traditionsmaterial var våra låtupptecknare av naturliga skäl inte särskilt angelägna om att intressera sig vare sig för de relativt ”nymodiga” handklaveren eller vilken musik som utfördes på dem. Uppgifter om 1800-talets dragspels-spelmän och repertoar förekommer därför mycket sporadiskt i våra låtuppteckningar. Vad som dessutom framgått under inventeringsprojektet är, att även vår kännedom om 1900-talstraditionen är mycket bristfällig. Åtskilliga gånger har jag under arbetets gång ställts inför överraskande uppgifter om t. ex. lokala dragspelsbyggare som under 1940- och 50-talen tillverkat ett förvånansvärt stort antal instrument som dessutom varit av mycket god kvalitet.

En viktig ambition med inventeringsprojektet har också varit, att via studier av skriftliga källor och notmaterial kartlägga dragspelets roll i 1800-talets musikliv. Detta arbete har fallit på min egen lott, medan mina medarbetare främst har inriktat sig på instrumentets moderna historia, främst genom att utifrån frågelistor göra intervjuer med företrädare för de många dragspelsklubbarna. Ännu finns sagesmän i livet som har minnen från 1920-talets logdanser och dansbanor, och i än högre grad av 1930-talets pionjärinsatser rörande dragspelstillverkning. Då det gäller att dokumentera vår svenska musikhistoria borde dragspels-epoken stå mycket högt i prioritet. Dessvärre har jag dock tvingats konstatera att ringaktningen av instrumentet ännu är synnerligen utbredd bland kulturlivets anslagsbeviljande myndigheter, vilket givetvis försvårar en vidare inventering av dragspelstradition i övriga delar av landet. Utifrån denna situation kommer därför stora delar av dragspels-epoken att framstå som oskrivna blad i vår musikhistoria. Ett viktigt syfte med inventeringsprojektet har därför varit, att åtminstone få en bit av instrumentets svenska historia kartlagd.

Några olika infallsvinklar

I projektets initialskede hade ett antal särskilda ämnesområden utvalts för ett närmare studium. För denna framställning har jag valt att ur dessa utkristallisera följande rubriker:

- 1) Den äldre traditionen – studier av skriftliga belägg för instrumentet exempelvis i samband med 1800-talets tidningsannonsering, folklivsskildringar, låtuppteckningar m.m., men även via intervjuer med sagesmän och studier av äldre privatinspelningar.
- 2) En kartläggning av de tidiga kommersiella grammofoninspelningarna 1909-1930. Perioden kan betraktas som synnerligen expansiv för dragspelsmusikens utveckling. Grammofonskivor med ett flertal framgångsrika instrumentalister från Dalarna har här en central roll.
- 3) Populärrepertoar och instrument – trender och strömningar under 1900-talet. Om själva instrumentets utveckling och vilken betydelse denna har för den repertoar som skall utföras. I avsnittet behandlas också variationer i repertoaren och hur man efter hand förnyar denna. Förekommer eget komponerande?
- 4) Dragspelstävlingarna och den konsertanta repertoaren. Alltifrån 1910-talet och in på 1950-talet tävlas det flitigt i distriktsmästerskap och t. o. m. i landskamper. Hur hävdar sig länets dragspelare i den nationella och internationella konkurrensen? Vilken repertoar hör tävlingarna till?
- 5) Dragspelsbyggarna. I Dalarna har det byggts dragspel ända sedan 1880-talet. Under 1940- och 50-talen kulminerar verksamheten i och med Hagströms stora expansion, vilket medför att flera dragspelsbyggare prövar på tillverkning i större eller mindre omfattning.
- 6) Dragspelet och spelmansmusiken. I ett landskap som Dalarna är frågeställningen högst central. Hur har instrumentet i praktiken fungerat i Dalarnas musikliv?
- 7) Dragspelsklubbarna – i och med ingången av 1970-talet går dragspelsmusiken in i något av en ny ”våg”, främst tack vare ”hårdlanseringen” av gammeldansmusik i det populära TV-programmet ”Nygammalt”. Dragspelare över hela landet sluter sig samman i dragspelsklubbar för att främja dragspelsmusiken.

- 8) Durspelsrevival – en av 1970-talets mest framträdande företeelser inom dragspelsmusiken. Denna har kommit att blomma upp ytterligare under 1990-talet.
- 9) Unga dragspelare i vår tid – hur står det till med intresset bland länets musikintresserade ungdomar?

Med utgångspunkt från de ovan angivna rubrikerna ska jag i korthet ge några glimtar av vilka resultat som kommit fram under inventeringsprojektet. För att få en tydligare bild av dragspelets förankring i musiklivet i dagsläget gjorde jag under november 1996 en snabb enkätundersökning bland länets kommunala musikskolor och studieförbund. Förekommer här idag någon undervisning i dragspel? Resultaten redovisas i ett avslutande avsnitt. Innan jag går in på de ovan nämnda rubrikerna kan det dock vara lämpligt att summariskt relatera till dragspelets roll i det svenska musiklivet som helhet.

Dragspelet i 1800-talets svenska musikliv

Det äldsta instrument av denna kategori som vi känner till i landet är det "accordion" från slutet av 1820-talet som Johannes Dillner, kyrkoherde i Östra Ryd, erhöll av grevinnan Brahe på Rydboholm. Även om vi känner till tysk dragspelstillverkning i större skala redan från och med 1840-talet, tycks det i vårt land ha dröjt fram till 1850-talet innan instrumentet börjat få någon större spridning. För detta talar enstaka instrumentbelägg, liksom den ofta citerade uppgiften i Strindberg-Lundins "Gamla Stockholm", 1880-82, enligt vilken dragspelet skall ha "populariserats" i huvudstaden i samband med de gatumusikanter som följde hertiginnan Sophia av Hessen då hon 1857 flyttade till Sverige för att bli Oscar II:s gemål.

I vilka musikaliska sammanhang hamnar då dessa i regel tysktillverkade handklaver, då de på olika vägar sprids i landet? Vilka är de dominerande musikaliska strömningarna för gemene man i staden/tätorten, brukssamhället eller på landsbygden? Musikforskaren Greger Andersson har i sin avhandling *Bildning och nöje* kartlagt de civila blåsmusikkårernas stora betydelse i 1800-talets musikliv. En central roll

– i såväl civila sammanhang som i tjänsten – spelar också militärmusikerna. Jämförelser mellan stämböcker som tillhört bruksorkestrar och militärmusiker med spelmansböcker för klarinett eller fiol visar, att det förekommit en omfattande gemensam repertoar som fått spridning över stora delar av landet. Uppenbart är också att det har funnits täta samband mellan stadens, bruksortens och landsbygdens musikliv, där melodier till modebetonade danser som polkamazurka, hambopolkett och nyare valser förekommit likaväl i pianolitteraturen som i landsbygds-musikernas spelmanshäften. Men även om nyare musikaliska strömningar finner vägen ut i såväl slott som koja, förekommer naturligtvis stora regionala variationer vad gäller förekomsten av äldre dansrepertoar. Ännu finns plats för fiolen, nyckelharpan och klarinetten, även om spelmannen kanske blandar sina äldre bröllopslåtar med mer modebetonade ”i tiden”.

Dragspelet befinner sig mitt i denna musikaliska mångfald. Exempel finns på melodier som framförts på dragspel och varit knutna till ceremoniell användning, som exempelvis bröllopsmarscher, men merparten av den äldre dragspelsrepertoar som kunnat tas tillvara hör otvivelaktigt till den dåtida modernare repertoaren. Inom denna genre har också komponerats melodier, som från början anpassats till det diatoniska dragspelets tonförråd. Åtskilliga melodier ur exempelvis mässingsensemblernas repertoar har också ”modifierats” för att kunna utföras på de enradiga dragspel som under senare hälften av 1800-talet varit de dominerande.

Dragspel i Dalarna – de äldsta uppgifterna

Det tidigaste belägg för försäljning av dragspel som hittills påträffats förekommer år 1856 i länstidningen *Dalpilen*, då instrumentet utannonseras tillsammans med bl. a. speldosor. I tidningsannonserna för dragspelet under lång tid en relativt anonym tillvaro. Fr. o. m. 1860-talet förekommer det sporadiskt i bokhandlarnas annonser om musikinstrument och musikalien. Två bokhandlare i Falun som med tiden torde ha fått en relativt stor betydelse för instrumentets spridning i övriga delar av landskapet är Carl Nordin respektive Carl Björklund, som båda haft filialer på ett flertal orter i Dalarna. Det är f. ö. i en av Carl Nordins

annonser som dragspelet för första gången träder fram ur anonymiteten, då man år 1890 utannonserar "äkta magdeburgerspel" med "nysilfverstämmor". Här åsyftas givetvis de berömda dragspelen av fabrikatet "Fr. Gessner, Magdeburg", vars firma grundades 1845.

Den samlade informationen om dragspelets tidigaste förekomst i Dalarna visar, att instrumentet haft en mycket ringa betydelse i förhållande till det "stora" musiklivet. Däremot tycks det ofta ha varit något man skaffat sig för förströelse, och som gärna hanterats vid sidan om andra musikinstrument. Ett sådant exempel är Karl Sporrs uppgift rörande fadern, fiolspelmanen Gustaf Eriksson, Stora Skedvi (1852-1941), som på vinden hade ett enradigt dragspel som sonen "skyggt beskådade". Att en spelman mästerligt kunde traktera både fiolen och dragspelet visar exemplet Krång Olof Jönsson, Bengtsarvet, Sollerön (1878-1964). Krång Olof, som blev inspelad kring 1960 på såväl tvåradigt dragspel som på fiol, framför på inspelningen en för *enradigt* dragspel idiomatiskt betonad repertoar, medan han på samma inspelning framför en gånglåt på fiol med ålderdomlig och för siljanstrakten karakteristisk interpretation. Det finns också exempel på, att spelmän som kommit att förknippas med fiolen faktiskt börjat sin musikaliska bana med att spela dragspel. I malungsdelen av *Med Dalälven från källorna till havet* citerar Karl-Erik Forsslund den kände spelmanen Haga Olof Persson, Västra Fors (1863-1933): "På den tid jag var ung och valla, va jag aldri tyst (...); ja spela väl på enradigt dragspel när ja va ung, så jag höll på att förlora takten i stråken. Fiol spela ja inte förrän ja va över 20 år".

Våra förbindelser med 1800-talets dragspelare och repertoar förmedlas via sparsamma uppteckningar och anteckningar, liksom via mer sentida arkiv- eller privatinspelningar. I Svenska låtar uppger Olof Tillman, att dragspel förekommit i Floda från och med tiden kring 1875. Av de två marscher som Tillman uppger spelats på dragspel har den ena bevarats i tradition i Nås efter Jont Erik Larsson (1885-1968). Jont Erik, som från och med år 1899 spelade tillsammans med Tillman på bl. a. bröllop, ägde ett enradigt dragspel som tillverkats av Carl Johan Malmli i Hedemora (mer om denne nedan). Några av Jont Erik Larssons melodier dokumenterades i början av 1950-talet av Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Några andra viktiga traditionsbärare som dokumenterats på tråd- respektive bandinspelningar är Bång Olof Eriksson, Nås och Äppelbo Finnmark (1879-1963), Johan Stark, Tasbäck,

I förgrunden: Olof Tillman och Jont Erik Larsson. Kortet taget i samband med Jont Eriks 70-årsdag. I bakgrunden vid varsin dörrpost står Hilmer (till vänster) och Olle Tillman (till höger), söner till Olof Tillman.

Siljansnäs (1883-1964), Filip Johansson, Fors (1889-1971), Västerfall Ludvig Jansson, Tyngsjö, Malungs Finnmark (1892-1967) och Verner Jernberg, Avesta-Krylbo (1893-1978). I detta sammanhang måste dessutom nämnas landets sannolikt äldsta inspelning av en dragspelare, där Per Lundholm, Bältaarbo, Hedemora (1852-1933) på en privat fonografinspelning år 1900 spelar den vid tiden mycket populära "Vingåkersvalsen".

Ett betydande arbete beträffande kartläggning av äldre dragspels-tradition i Siljansnäs gjordes under 1970-talet av Ture Gudmundsson, som intervjuade åtskilliga sagesmän. Under 1996-97 har liknande insatser gjorts av Pelle Jakobsson i Orsa, som i samband med arbetet med att sammanställa notiser om spelmän i hemsocknen även noterat vilka som hanterat dragspel. Vår meste dragspelskung Carl Jularbo har i sina

memoarer *Med dragspelet i högsätet* (1946) liksom i ett par artiklar i antologin *Svenska dragospelare* (1946) lämnat värdefulla upplysningar om bl. a. tidig dragspelsrepertoar.

Dragspel på grammofonskiva

Kommersiella inspelningar fram till 1920

År 1906 gjorde dragspelaren Oscar Sundquist, Stockholm (1882-1958) på skivmärket Favorite Record en grammofoninspelning av en polka och en marsch. Detta är vår första kommersiella skivinspelning av en dragspelare. Men bara tre år senare, år 1909, gjorde Arvid Granström, Korsnäs (1887-1939) i samband med militärtjänsten i Stockholm två 78-varvsinspelningar. På sitt tvåradiga dragspel framför han på den ena av skivorna en "Pas de quatre" (enligt Tobias Norlind en mycket populär dans på städernas baler under 1890-talet) och en "Dalpolska". På den andra skivan förekommer två vid tiden mycket uppskattade melodier: "Lundbyvalsen" (ofta benämnd "Norska valsen") respektive "Fiskarvals från Bohuslän".

Efter ett flitigt turnerande som "underbarn" hade Carl Jularbo redan vid sekelskiftet lagt grunden för en sagolik karriär som yrkesmusiker. Ett ordentligt "lyft" i hans dragspelarbana blev naturligtvis de 60 skivinspelningar han fr. o. m. år 1913 tillsammans med musikerkollegan Fritz Lundblad gjorde i Berlin för skivbolaget Anker-Rekord. Redan följande år kontrakterades Jularbo av skivbolaget Odéon, ett samarbete som kom att vara i hela 20 år. De stora försäljningsframgångarna med Jularbos grammofonskivor måste ha inspirerat åtskilliga unga dragspelare i hela landet att pröva sin lycka hos skivbolagen i storstäderna. Att dragspelet vunnit många anhängare i Dalarna framgår av det faktum, att några av landets främsta exekutörer i genren under 1910-talet gjorde sin skivdebut. Till dessa hör Hugo Johansson, Korsnäs (1899-1965), som tillsammans med mångåriga spelkamraten Evald Eriksson Glad, Sandviken (1900-1974) gjorde inspelningar på Odéon från och med år 1916. Samma år debuterade även Eric Gylling, Grängesberg (1894-1954), medan brodern Carl Gylling (1890-1960) tycks ha gjort sina första inspelningar år 1919.

Grammofoninspelningar fram till 1940-talet

På dessa 1910-talets grammofoninspelningar förekommer dragspela-
ren som solist, i dragspelsduo eller tillsammans med en violinist. Mönst-
ret förekommer även på 1920-talets grammofonskivor, där ytterligare
några dalska dragspelsartister gör entré. Redan kring 1920 gör Karl-
Gustaf Johansson, "Säterkungen" (f. 1886), inspelningar tillsammans
med fiolisten Ture Andersson. En dragspelsduo som under 1920-talet
gör några inspelningar är Erik Braman (1903-1968) och Karl Hartvig
Mangold Erlandsson (1903-1942), båda från Stora Tuna. Anders Gran-
lund, "Andrew Russel", Gagnef (f. 1895) var en annan skicklig drag-
spelare som turnerade mycket i landet och dessutom gjorde radio-
framträdanden. Tillsammans med spelkamraten Richard Dahlgren,
Norrköping, gjorde han kring 1929 tre grammofonskivor.

I början av 1930-talet började Carl Jularbo – sedan länge verksam
som musiker i huvudstaden – på sina skivinspelningar att använda sig
av en besättning liknande våra dagars "gammeldanskapell". I trio före-
kom i regel två dragspel med fiol, i kvartett kunde besättningen förstär-
kas med en ackompanjerande, akustisk gitarr, och i en kvintett kunde en
klarinett förekomma som assisterande soloinstrument. Jularbo kom nu
att lämna den mer konsertanta repertoar som alltifrån de första inspel-
ningarna varit ett stående inslag i hans repertoar. Till och med den mo-
derna dansmusiken – för vilken han tidigare inte alls varit främmande –
kom att lämnas därhän av Carl Jularbo, som från och med 1930-talet
profilerade sig på "gammal dansmusik", framförd med distinkt och kraft-
fullt rytmiskt ackompanjemang. Åtskilliga sagesmän som intervjuats
under inventeringsprojektet har omvitnat vilket starkt intryck den spe-
ciella "jularbotakten" gjorde vid de många dansspelningar som dragspels-
kungen gjorde runtom i Dalarna och i övriga delar av landet.

På 1930-talets kommersiella skivinspelningar förekommer dragspela-
ren också i tidstypiska orkesterkonstellationer. I Dalarna nämns ett flertal
som bildades under 1930-talet, och där några av länets tongivande drag-
spelare varit medlemmar. Enligt skivsamlaren och dragspelskännaren
Per Hermansson, Säter, var det bara två sådana orkestrar som gjorde
skivinspelningar. Den ena var "Hellmansö Dansorkester" med dragspela-
ren och kompositören John Hedberg, Falun, som gjorde inspelningar på
märket Polyphone 1930. Något senare under 1930-talet gjorde också

orkestern "Maspojarna" med den kände dragspelaren Holger Ståårns några inspelningar.

Kommersiella inspelningar från 1940-talet och till våra dagar

Om de dalska dragspelarna hade en mycket framskjuten position som skivartister under 1920- och 30-talen, tycks de flesta utom Carl Jularbo – som ju sedan länge var bosatt i Stockholm – ha upphört med att göra inspelningar i och med 1940-talet. Även om det i Dalarna fanns åtskilliga dragspelare som skördade framgångar både som dansmusiker och som tävlingsspelare, blev det nu istället musikerkolleger från andra delar av landet som fick skörda framgångar inom den kommersiella skivindustrin. Enligt Per Hermansson kom det att dröja ända fram till 1960-talet innan en dragspelare från Dalarna förekom på skivtallrikarna, då Karl-Ivar Pettersson, Hedemora, gjorde några LP-skivor. 1962 gjorde Carl Jularbo sin sista inspelning på skivmärket Cupol.

I och med det rikliga bildandet av dragspelsklubbar i länet under det tidiga 1970-talet kom också antalet skivproduktioner att öka. Jularbo Gille gav ut sin första LP-utgåva redan 1971. Denna har sedan följts av ytterligare två LP-skivor och en kassettproduktion. Så sent som 1993 utkom gillet med en CD-utgåva. En riksbekant ensemble är Dalapolisens Spelmän, där ett antal dragspelare medverkar. Mellan åren 1978-89 gjorde denna "spelmansorkester" tre LP-skivor, som under det tidiga 1990-talet har följts upp med två CD-utgåvor. Under 1980- och 90-talen har de flesta av länets dragspelsklubbar utkommit med åtminstone en fonogramproduktion. Bland enskilda dragspelsartister som framträder på 1990-talets kassettproduktioner kan nämnas vissångaren och Dan Andersson-tolkaren Gottmar Trogen, Ludvika och Håkan Westberg, Sundborn, som under artistnamnet "Dalmasen" framför ett stort antal egna kompositioner. Bland yngre dragspelare som gjort egna LP-eller kassetutgåvor kan nämnas Jan Haglund, Linghed, Anders Larsson, Borlänge, durspelaren Bosse Eriksson, Hedemora, liksom det inom bl. a. Jularbo Gille verksamma artistparet "Haidi och Sara" (Haidi Gustavsson, Kolbäck och Sara Åkesson, Sala). En av Dalarnas mest kända

dragspelare är Evert Sandin, Rättvik, som flitigt har medverkat i såväl etermedierna som på ett flertal skivproduktioner.

Instrument och repertoar

Dragspelets utveckling

Redan under tidigt 1800-tal har såväl flerradiga som kromatiska instrument förekommit på den europeiska kontinenten. I Dalarna, liksom i övriga delar av vårt land, har de dragspel som kommit till användning under denna tid så gott som uteslutande varit av den diatoniska och enradiga modell – i regel av den s. k. *tyska modellen* – som tillverkades i stora serier av ett flertal fabrikanter i Tyskland. I betydligt mer begränsad omfattning förekom tvåradiga dragspel i samma utförande. Vad gäller de olika dragspelstyperna och deras förekomst i Dalarna kan de uppgifter som Carl Jularbo lämnar i sina memoarer tjäna som ett ungefärligt riktmärke. Då han som femåring debuterade som spelman i föräldrarnas kök, var det faderns enradiga malmlingspel han trakterade. År 1901 skaffade han sig ett tvåradigt magdeburgerspel med fyra basar. 1907 övergick han först till att spela på ett treradigt dragspel, stämt GCF och med 12 växeltoniga basar. Något senare samma år beställde han från Nordiska Musikaffären i Göteborg ett treradigt dragspel med hela 48 liktoniga basar, stämt GCH – denna modell brukar i allmänhet benämnas *halvkromatisk*. Jularbo sägs ha beställt sitt första kromatiskt liktoniga dragspel från firman Wilhelm Lanka, Gera, tiden kring 1914. Under 1910-talet fanns även tillgång till kromatiska dragspel med *melodibas*. Dessa saknar den gängse mekanismen med grundbas och kopplade ackord, och har istället en manual bestående endast av enskilda toner, av vilka man således själv får ”bygga” ackorden. Bland dalska dragspelare blev i synnerhet bröderna Gylling berömda för att hantera denna typ av instrument. På några soloinspelningar med Carl Gylling från 1919 framgår f. ö. tydligt hur ett sådant dragspel klingar.

Även om halvkromatiska och kromatiska dragspel börjat förekomma redan kring 1910, tycks det dock ha varit stora regionala skillnader beträffande när dessa börjat spridas. I en brevsamling som bevarats efter dragspelsbyggaren Carl Johan Malmling, Källbäcken, Hedemora, framgår, att ett flertal kunder i såväl Dalarna som i Västmanland tiden kring

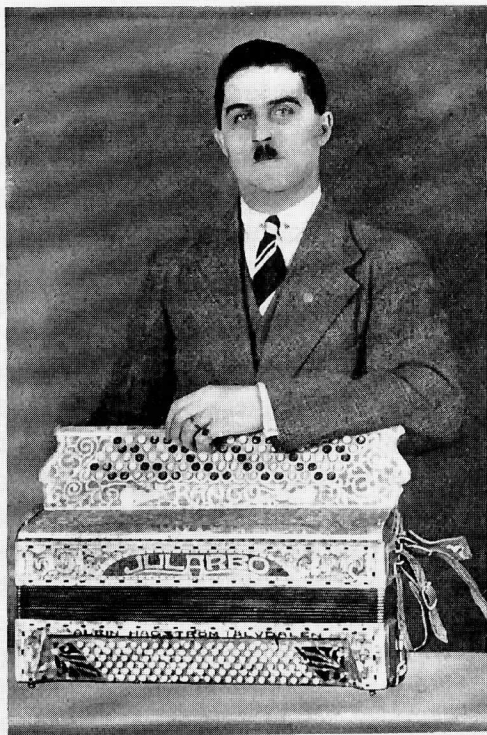
1910 ansett tvåradiga dragspel av s. k. *wienermodell* vara ”på modet”. Denna modell, som är en föregångare till vår tids dominerande standardtyp av dragspel, kom helt att utkonkurrera den tyska modellen under 1910-talet. Fram emot 1920 tycks dock de diatoniska dragspelen ha blivit allt mer undanträngda av kromatiska dragspel i tre- till femradiga modeller.

I och med mitten av 1920-talet började flera musikfirmor i landet saluföra kromatiska, tre- till fycköriga dragspel – såväl diatoniska som halv- och helkromatiska dragspel i wienerutförande hade hittills varit endast tvåköriga och tremolostämmda. En central roll spelar här Albin Hagström i Älvdalen, som redan 1921 började sälja tysktillverkade, femradiga dragspel. Vid mitten av 1920-talet fick han stora försäljningsframgångar med italienska, celluloidbeklädda och grant dekorerade dragspel i fyckörigt utförande och, enligt reklamen, ”med kolossal ljudstyrka”. Framgångarna kulminerade i och med ingången av 1930-talet, då Albin Hagström fick självaste Carl Jularbo att bli märkesspelare för det italienska märket *Ranco*.

Det flerköriga utförandet av de kromatiska dragspelen har kommit att kvarstå som en norm ända in i våra dagar, även om det under en kortare period på 1950-talet uppstod en viss efterfrågan på mindre och lättare två- och t. o. m. enköriga modeller. Beträffande den yttre designen kan året 1939 betraktas som en milstolpe för svensk dragspels-tillverkning. Då lanserade Hagströms i den amerikanska musiktidningen *The International Musician* för första gången en dragspelsmodell i ”strömlinjeform”, en design som sedan kom att bli helt dominerande ända in i våra dagar. Karakteristiskt för tiden från och med 1940-talet var, att dragspelen försågs med allt fler register, vilket utökade antalet klangkombinationer. Under 1950-talet benämnde fabrikanterna gärna de olika registren efter symfoniorkesterns instrument – fagott, violin, piccolo m.m., men även orgel, bandoneon m.m. Under 1950-talet lanserade Hagströms en egen ”cassotto-konstruktion” (dvs dämpningsmekanism), det s.k. ”sordindäcket”. Vår tids konsertdragspelare använder sig gärna av s. k. ”converter-modeller”, på vilka man med ett enkelt handgrepp kan förändra basmekanismen från standardbas till melodibas och vice versa.

ALBIN HAGSTRÖM. ÄLVDALEN

VARFÖR HAR CARL JULARBO ÖVERGÅTT TILL RANCO?

Carl C:son Jularbo, Sveriges väl mest uppskattade dragspelsmusiker, har efter ingående avprovning o. noggrant övertäggande övergått till Ranco och uttalar sig här nedan om orsaken härtill och om sina intryck av sitt nya dragspel:

I omkring 30 års tid har jag spelat dragspel, oavbrutet på samma märke. Då man en längre tid använt ett bestämt fabrikat går man ju ej gärna utan verkligen giltiga skäl över till ett annat, vilket ej heller varit min mening, då jag av en händelse råkade få höra och provspela ett Ranco-dragspel. Jag har stora anspråk på instrument och har aldrig fört haft i min hand ett spel, som helt uppfyllt mina fordringar ifråga om lättspelhet, smidig modell och lätt vikt — icke förrän jag fick mitt Ranco. Nu måste jag uppriktigt säga, att jag är fullt belåten och ställer Ranco-spelen i en klass för sig, ouppnådda ifråga om sin klara, vackra ton, vilken svarar ögonblickligen. Varje erfaren dragspelare vet, vilken betydelse detta har, när det gäller snabba löpningar över

diskant och bas och Ranco-spelens fördelar i detta hänseende kan icke överskattas. Spelet har vidare en behaglig byggnad, vilket gör att det bättre följer med kroppen och på allt sätt blir lätthandterligt och icke tröttar vid längre spelning.

Med den nya 6-tungade basen, som höres å alla basar, och det skickligt gjorda nya resonans-systemet, som gör tonen obeskrivligt fyllig och klangfull, är Ranco-dragspelen varje kritisk spelares idealinstrument.

Stockholm i juni 1930.

Carl Jularbo

Sedan Carl Gylling fått avprova Jularbo's Rancospel, har även han omedelbart insänt sin beställning å ett instrument.

Ur Hagströms katalog år 1930.

Dragspelsrepertoaren, en översikt

Som nämnts ovan har äldre dragspelsrepertoar bevarats på inspelningar med Jont Erik Larsson och dennes som Lars Jonth, Verner Jernberg, Krång Olof Jönsson och Johan Stark. Även Carl Jularbo har med inspelningar bidragit till kännedomen om 1800-talets dragspelsmusik, främst på den 1948 utgivna jubileumsskivan "50 år med mina dragspel", där dragspelskungen exekverar tre valser och en hambopolkett på diatoniska dragspel. Mycket intressanta är också några melodier i nottryck, upptecknade och utgivna av Carl Gylling, av vilka ett antal kan beläggas i såväl dragspelsvarianter som i spelmansböcker för andra instrument.

Inledningsvis berördes 1800-talets "allmänrepertoar". I detta material har valsen utan jämförelse varit mest vanlig, följd av polkan och hambopolskan. Beträffande den senare kategorin måste dock göras ett förtydligande, då den kan delas upp i två grupper. Det finns i dragspelsrepertoaren (liksom givetvis i samtida repertoar för andra musikinstrument) exempel på identiska melodier, som antingen kan beläggas som hambopolska, spelad med punkterade 1/8-figurer med betoning på första och tredje taktdelen, eller som hambopolkett, i ett något raskare tempo och med jämn betoning på de tre taktdelarna. Vad gäller benämningen "polkett" avses i Bergslagsområdet ofta hambopolketten, medan den t. ex. i siljansområdet avser en tvåtaktsbetonad, med polkan närbesläktad dansmelodi. Den renodlade hambopolskan står dock i regel under benämningen "hambopolska" eller "polska".

På dragspelarnas repertoar har under 1800-talet – om än i något mindre omfattning – också stått schottis (i spelmanshäften ofta benämnd "tysk polska") och mazurka. Vad beträffar äldre dragspelstradition i trakten av Malung-Äppelbo förekommer på inspelningar med Jonas Haga respektive Västerfall Ludvig Jansson belägg för andra melodikategorier. De av Jonas Haga benämnda "malungspolskorna" – i tradition efter fadern Haga Olof Persson – spelas med jämn betoning och i ett mycket raskt tempo, och påminner till stor del om hambopolketten. Västerfall Ludvig Jansson framför dock några melodier som är renodlade triolpolskor av en typ som kunnat beläggas i tradition efter fiolspelmän.

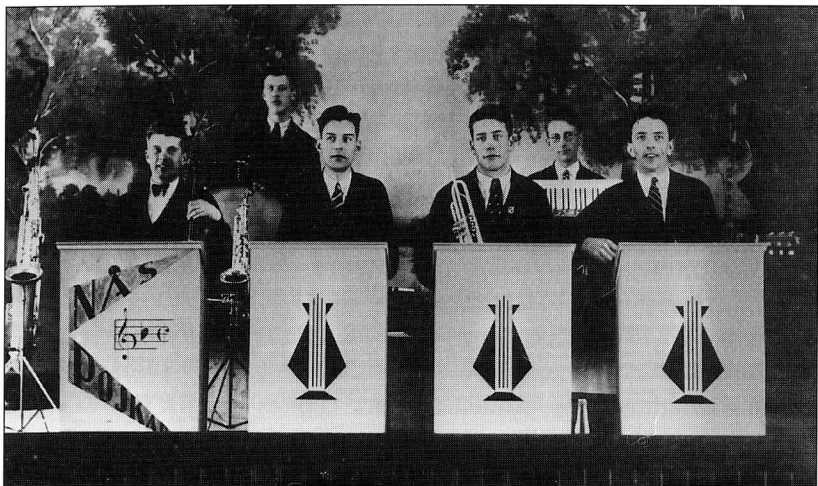
Beträffande äldre dragspelsrepertoar i Dalarna kan f. ö. intressanta jämförelser göras med övrig mellansvensk dragspelsrepertoar liksom i

övriga delar av Bergslagsområdet, alltifrån de östra delarna av Värmland via Västmanland och in i Gästrikland.

Vilken musik spelades då på de kromatiska dragspelen vid den tid då de första grammofonskivorna spelas in? Vid en granskning av 1910-talets 78-varvsskivor slås man av, att titlarna inte sällan har anknytning till äldre spelmansrepertoar: "Knuts lifstykke" (bl. a. spelad av Hjort Anders Olsson), "Bondpolska", "Lapp Nils-polska". Exempel finns också på nykomponerade hambopolskor med anknytning till ett ortnamn, som "Korsnäspolska", "Gonäshambo" m.m.

Viktiga för 1910-talets dragspelare var också regements- och paradmarscher. I sina memoarer berättar Carl Jularbo om den tävling år 1910, då han utkorades till "Stockholmsmästare": Första nummer var "In Treue fest" (Teike), därefter polkan "Näktergalen" av den italienske dragspelsvirtuosen Giuseppe Valente, och som bejublat extranummer mazurkan "Lill- och ringfinger" av samme kompositör.

Under de tidiga grammofoninspelningarnas tid lades f. ö. grunden för den genre som vi senare kommit att betrakta som "dragspelsmusik" eller "gammal dansmusik". Här återfinns klassiska paradnummer som "Livet i Finnskogarna" (1915) och många andra kända melodier som ännu ingår som en naturlig del i många dragspelares repertoar över hela landet. Vid sidan om denna genre måste dragspelaren också hålla sig à jour med den samtida populärrepertoaren. Under 1920-talet var det framför allt "sångvalsen", ofta benämnd "stilla vals", och foxtroten som slog igenom, och vid en dansspelning blev kombinationen av gammalt varvat med mer modern dansmusik ett stående mönster, som kommit att hålla sig in i våra dagar. Tidens populära dansmusik kunde av den notkunnige dragspelaren beställas från musikaffärer i Sverige eller från utlandet, främst England och Tyskland. Under 1930-talet, då dragspelaren ofta ingick i en större eller mindre ensemble, lyssnade orkestermedlemmarna gärna på radioutsändningar från England och Tyskland. Dragspelaren Lars Jonth (f. 1909) uppger att man i ensemblen "Nåspojkarna" – verksam under 1930-talet – hörde Henry Halls respektive Jack Hyltons orkestrar i engelska radioutsändningar. En förebild var även Dajos Belas orkester från Tyskland. Ända sedan grammofonskivor börjat förekomma på marknaden, har dragspelare lärt sig melodier från dem. Då Arne Hedman, Enviken (f. 1914) vid dansspelningar slog sig ihop med dragspelarkollegan Ernst Eriksson, Övertänger, såg de båda musikerna till

Ensemblen "Nåspojkarna" fotograferade på scenen i Ordenshuset, Nås c:a 1935. Främre raden från vänster: Erik Jonth – fiol och tenorsaxofon, Tage Falk – altsaxofon och klarinett, Däppens Ragnar Larsson – trumpet och kontrabas, Lissjannis Algot Andersson – banjo och gitarr. I bakgrunden från vänster: Rune Monell – trummor, Lars Jonth – pianodragospel.

att abonnera på grammofonskivor med den senaste dansmusiken. 1950-talets dragspelare kunde bl. a. beställa noter från Andrew Walters eller Walle Söderlunds förlag i Stockholm.

Vid sidan om inläringen av tidens schlager har det givetvis också förekommit ett flitigt komponerande inom de nämnda genrerna. Anledningen har på ett slående sätt sammanfattats av dragspelaren Arne Hedman, Enviken (f. 1914): "Man har spelat alla gamla bitar så mycket så man har tröttnat på dem, så man har börjat på att tjata ihop nåt själv!"

Dragspelstävlingarna

Bland musiker har sannolikt i alla tider funnits ett behov att i tekniskt avseende mäta sina krafter med kolleger. Dragspelare utgör därvid inte något undantag, och renodlade dragspelstävlingar har med säkerhet förekommit i vårt land före 1910. Carl Jularbo uppger i sina memoarer

att han sommaren 1909 bevistade sin första dragspelstävling i Sala. Under de närmaste sju åren kom han att erhålla 158 förstapris i tävlingar: "Mitt flitiga tävlande resulterade i att jag (...) på allmän begäran från mina medtävlare år 1916 drog mig tillbaka från tävlandet". Även dragspelsbyggaren Carl Johan Malmring, som enligt Jularbo i yngre år varit en uppskattad dragspelare, fick i ett brev år 1910 en inbjudan till en dragspelstävling, anordnad i Arbetarföreningens lokal i Gävle: "Om du vore med och hade ett utaf dina spel skulle du nästan förskräcka dem..."

I sin krönika över dragspelstävlingar i samlingsverket Svenska dragspelare uppger Fritz Christiansson, att dessa under 1910-talet och fram till början av 1930-talet tilldragit sig ett allt mindre intresse bland allmänheten. Bland dragspelare i Dalarna som under denna tid trots allt varit verksamma på tävlingar är, förutom de nämnda grammfonartisterna, bl. a. Jonas Haga, Malung och Alfred Eriksson (f. 1896), kallad "Karlbokungen". Till svenska dragspelsmästare under 1910-talet kan Dalarna också räkna Carl Gustav Johansson alias "Säterkungen", vilken enligt *Svenska dragspelare* erhöll titeln åren 1914-1919, efter att ha deltagit i tävlingar sedan år 1912.

I och med anordnandet av Stockholmsmästerskapet i dragspel år 1932 skedde ett uppsving i intresset för tävlandet. Ende deltagande från Dalarna i denna tävling var Hugo Johansson, Korsnäs, som enligt ett samtida tidningsreferat blev "publikens gunstling genom att avlocka sitt dragspel all dess musikaliska charm och samtidigt bibehålla ett folkligt minspel". Hugo Johansson deltog under hela 1930-talet och fram t. o. m. 1940 i ett flertal dragspelstävlingar, med en fjärdeplats i Nordiska mästerskapen 1934 och en andraplats i svenska mästerskapen 1940 som främsta meriter. Bland andra framgångsrika dalska tävlingsspelare under 1930-talet kan nämnas Evert Lindström, Orsa (f. 1916), Bengt Wetterskog, Fors (f. 1914), Karl Långberg, Folkärna (f. 1913) och William Nyberg, Fors (inflyttad från Jämtland), och bland äldre tävlande Alfred Eriksson alias "Karlbokungen".

Efter en period av framgångar kom det att dröja en period innan någon dalsk dragspelare åter visade framfötterna i tävlingssammanhang. År 1956 blev dock Birger Andersson, Våmhus, svensk mästare. För Dalarnas del är det ju extra intressant att mästaren vid tillfället trakterade ett specialbyggt dragspel från firman Beronius, Gåsvarv (Älvdalen). Bland länets yngre dragspelare har Anders Larsson, Borlänge (f.

1973) nått framgångar under 1980-talet, då han tre år i rad vann en dragspelstävling i Varberg. I internationella tävlingssammanhang är det i synnerhet Niklas Sundén, Sundborn som på senare år skördat framgångar. Vid VM i Avesta 1995 erövrade han en femteplats i avdelningen för virtuos underhållningsmusik. I den allra yngsta generationen dragspelare måste särskilt Daniel Andersson, Hedemora (f. 1984) framhållas. Efter att år 1994 ha vunnit Folkparkernas talangjakt har han under 1995 bl. a. deltagit i en tävling i S:t Petersburg med en andraplats som resultat.

Under 1930-talet (möjligen ännu tidigare) skiljde man vid tävling mellan två typer – publiktävlingar och domartävlingar. Vid de förra kunde man genom ett säkert scenuppträdande och medryckande musik vinna publikens gillande. På den senare typen av tävling måste man däremot ofta spela en mer avancerad typ av dragspelsmusik för att imponera på domarna. Bland dessa förekom under 1930-talet ofta meriterade dragspelare, som t. ex. Carl Jularbo, Ragnar Sundquist och Carl Gylling.

Tidigare har nämnts den repertoar som Carl Jularbo framförde då han 1910 blev "Stockholmsmästare". Marscher i virtuosa framföranden, med hisnande, kromatiska löpningar i diskanten och flyhänta melodibas-soli har ingått i tävlingsrepertoaren in i våra dagar. Ett sådant exempel är Pietro Deiros "Pietro's Return". Ett stående inslag har under lång tid också varit konsertvalser, och på allehanda tävlingar väckte givetvis Frosini-kompositioner som "Olivblommor" och "Elviravalsen" stor uppskattning. Paradnummer på 1930-talets tävlingar var också "Karneval i Venedig", "Ungersk rapsodi nr. 2", liksom enklare uvertyrrer av olika kompositörer.

Ett intressant undantag från tävlingarnas standardrepertoar utgör Bengt Wetterskogs egna kompositioner, med vilka han med framgång uppträdde under 1930-talet. Bland dessa kan nämnas konsertvalserna "Strandbilder" och "Skidlöparen", som också innehåller element av "tonmålning".

Ett tämligen "dagsfärskt" exempel på tävlingsrepertoar är den som Niklas Sundén framträdde med vid 1995 års VM i Avesta. Obligatoriskt stycke var det nykomponerade "Time for Seconds" av accordionisten-dragspelaren Sören Rydgren. Som egna nummer hade Niklas valt två kompositioner av dragspelaren Egil Hauge – varav en konsertvals – liksom ett virtuost arrangemang av slagdängan "Begin the

Beguin", komponerat av den amerikansk-italienske dragspelsartisten Pietro Galla-Rini.

Dragspelsbyggare i Dalarna

Carl Johan Malmpling

Länge har hävdats att Carl Johan Malmpling, Källbäcken, Hedemora (1862-1947) varit den förste som i större skala byggt dragspel i Sverige. Det äldsta hittills kända instrumentet med Malmplings signatur är daterat med årtalet 1883. I samband med mitt avhandlingsarbete rörande dragspelsbyggaren har jag dock helt nyligen stött på uppgifter som tyder på att den 14 år äldre Carl Fridberg, Gusselby, Lindesberg varit verksam ett tiotal år tidigare. Vad gäller försäljning av dragspel i Dalarna är det i alla händelser Malmpling som är mest representerad av de båda. Av bevarade brev att döma tycks han ha haft sin största kundkrets i Bergslagsområdets bruksorter, beträffande Dalarna i Hedemora-Smedjebacken-området liksom i trakten av Avesta och Grängesberg. Kunder har också funnits i Västerdalarna, främst i trakten av Floda-Nås. I Östra Dalarna dominerar Borlängetrakten (Domnarvet-Forssa-Stora Tuna), men i den nämnda brevsamlingen förekommer också avsändare från Falun, Korsnäs, Sågmyra och Leksand. Att döma av brev och bevarade instrument med datering har Malmpling varit etablerad på området redan under 1890-talet. Successivt har också en kundkrets växt fram i Västmanland och Gästrikland.

De instrument som Malmpling tillverkat, är företrädesvis av den enradiga, diatoniska modellen, men bland de bevarade instrumenten finns även exempel på "halvkromatiska" 2-radiga dragspel. I skrivande stund har ett trettio-tal instrument av Malmplings tillverkning påträffats. Då årtalsangivelser saknas på åtskilliga av dragspelen, är det svårt att exakt kunna datera byggarens verksamhetsperiod. Initialskedet kan dock med säkerhet beläggas från och med 1880-talet. Verksamheten har med all sannolikhet pågått en bra bit in på 1910-talet, medan Malmpling troligen från och med tiden kring 1920 främst har varit verksam som reparatör av dragspel, orglar m.m.

Andra tidiga byggare

Även om Carl Johan Malmring kan betraktas som en av våra stora dragspelsbyggare genom tiderna, har han förmodligen redan i sin samtid haft kolleger som verkat i betydligt mindre skala. I Mora tidning nämns år 1910 en "dragspelsmakaren Richard Jonsson", även kallad "Gubben Jonsson". Inga uppgifter om denne person har hittills påträffats. Tiden strax före 1920 har dock Emil (eg. Karl Emanuel) Blomström, Lumsheden (1896-1980) börjat bygga några dragspel på sin fritid, med italienska fabrikat som förebilder. Emil Blomström skulle under 1940-talet få stor användning för sina tidigt förvärvade kunskaper i dragspelsbygge, då han grundade en egen dragspelsfabrik i Lumsheden. 1921 grundades en av landets första renodlade dragspelsfabriker, *Svenska Dragspelsfabriken, Arbrå* (Hälsingland), varifrån i åtminstone ett par fall arbetskraft hämtades till den dragspelsindustri som under 1930-talet kom att uppstå i Dalarna. Det finns också några belägg för att dragspel – femradiga, kromatiska – från arbråfabriken funnit köpare i Dalarna. Fabriken upphörde 1927.

Hagströms

Ingen svensk dragspelstillverkning har varit tillnärmelsevis så omfattande som Hagströms i Älvdalen. Historien om denna firma och dess utveckling innehåller så många fascinerande detaljer, att dess verksamhet här endast kan skisseras i stora drag.

Efter ett antal affärer med tyska dragspel mellan åren 1921-1923 fick Albin Hagström (1905-1952) sitt firmanamn AB Albin Hagström officiellt infört i Handelsregistret den 19 januari 1925. Albin Hagström, som själv var en skicklig dragspelare, hade uppenbart en mycket god kännedom om vilka fabrikat som var mest åtråvärda på marknaden. Redan 1925 började han sälja italienska, celluloidklädda dragspel av Paolinis fabrikat. Trots att dessa kostade åtskilligt mer än de enklare, tyska dragspelen, nådde den unge affärsmannen stora försäljningsframgångar. Från och med 1926 hade han inrymt sin verksamhet i en liten lokal i centrala Älvdalen, där han också kunde ha några anställda. 1926 började Albin Hagström importera såväl knapp- som pianodrag-

spel från den italienska firman Ranco, Vercelli. Dessa skulle under 1930-talet få mycket stor betydelse, dels som åtråvärda instrument bland musiker, men också som förebild för Hagströms första egna dragspelsmodeller. Tidigt hade Albin Hagström knutit till sig några av landets främsta dragspelare, som i firmans reklambroschyrer marknadsförde olika fabrikat. Från och med 1930 blev Carl Jularbo märkesspelare för Ranco.

I den verkstad som Hagströms disponerade i Älvdalen byggdes år 1929 ett dragspel med en Rancomodell som förebild. De fyra personer som tillverkat instrumentet fick lust att pröva på tillverkning i egen regi, och startade år 1930 i Rot, Älvdalen firman Gunnar Orre & C:o Dragspelsfabrik, Älvdalen. I en liten och tämligen provisorisk verkstad, inrymd i en uthusbyggnad på Gunnar Orres egen tomt, kom ett okänt antal dragspel i femradig- och pianomodell att tillverkas. Produktionen bedrevs till största delen manuellt, och med ett fåtal maskinella hjälpmedel. Förebilden för dessa dragspel var även i detta fall en modell av Ranco. Efter att AB Albin Hagström år 1932 byggt sin dragspelsfabrik i Älvdalen, kom Orres verkstad så småningom att övergå till att tillverka vissa konstruktionsdelar åt Hagströms, varvid den egna produktionen av dragspel upphörde. Den första hagströmsmodellen, med Ranco som förebild, fick namnet Excellent.

Redan 1934 startade Hagströms en fabrik i Köpenhamn, och av en katalog från samma år framgår, att firman då hade butiker i Köpenhamn, Oslo, Stockholm och Göteborg. Under 1940-talet skedde ytterligare en expansion, då firman anlade fabriker i såväl Falun som Våmhus. 1946 anlades samtidigt fabriker i England respektive USA. Verksamheten kom dock att avslutas efter endast tre år. Under 1940-talet uppstod också Hagströms kursverksamhet, som med tiden kom att bli synnerligen omfattande. På 1950-talet skedde till att börja med en stark uppgång i såväl dragspelsproduktion som beträffande kursverksamhet. Ett maximum i produktionen uppnåddes kring 1955, då Hagströms årligen skall ha tillverkat inte mindre än 20.000 dragspel. Bara i fabrikena arbetade under denna tid över 500 anställda, och därutöver flera hundra i Hagströms omfattande försäljningsorganisation.

Under slutet av 1950-talet – i samband med en successiv nedgång i dragspelsintresset – började Hagströms att tillverka elgitarrer. Efter 1970 tillverkades vid Hagströms fabrik endast förstärkare och sång-

anläggningar. Dragspelstillverkningen förlades från och med 1972 till Italien.

Joles Pelle, Särna

Hagströms framgångsrika verksamhet fick efter hand idéer om dragspelstillverkning att sprida sig som ringar på vattnet, med Älvdalen som själva medelpunkten. Den dragspelstillverkning som i Dalarna kom att bli mest omfattande näst efter Hagströms var utan tvekan Joles Pelles i Särna. Joles Pelle Olsson (1892-1950), var av bondesläkt med stora tillgångar i bl. a. skog och sågverksrörelse. I ett gammalt snickeri inrymdes en fabrik för dragspelstillverkning, vilken stod färdig 1943 eller -44. Personalen rekryterades främst från Hagströms i Älvdalen. Firman hade sin största omsättning åren 1947-49, då som mest ett trettio-tal personer var anställda i de båda fabrikerna i Särna respektive Korsnäs, Falun, där man tillverkade såväl knapp- som pianodragspel. Dragspelstillverkningen vid Joles Pelles fabriker upphörde kring år 1955.

Lumshedens Instrumentfabrik, Åshammar

Efter att i tio år varit anställd som maskinsnickare på Hagströms fabrik i Älvdalen, bestämde sig Emil Blomström (se ovan) för att i brodern Eriks snickerifabrik i Lumsheden pröva på egen tillverkning av dragspel. Den egentliga produktionen kom igång år 1947. I fabriken arbetade som mest 5-6 personer inklusive bröderna Blomström. Även om man i tillverkningen inte kunde uppnå tillnärmelsevis så stora kvantiteter som t. ex. hos Joles Pelle, nådde bröderna Blomström genom en väl genomförd reklamkampanj tämligen stora försäljningsframgångar, i synnerhet i trakten av Falun. Bland dragspelare som har blomströmspel i sin ägo intygas allmänt, att dessa instrument varit av en ovanligt god kvalitet. De har därför också blivit mycket åtråvärda samlarobjekt. Efter att bröderna Blomström vid mitten av 1950-talet lagt ned sin dragspeltillverkning, kom Emil Blomström under många år att bedriva en mycket framgångsrik verksamhet som dragspelsreparatör och byggare i mindre skala.

Nordisk Dragspelstjänst, Gopshus

I AB Albin Hagströms samlingar i Älvdalen förekommer en katalog, utgiven av H. B. *Nordisk Dragspelstjänst*, Gopshus, tryckt år 1948 och märkt "Nr 1". I katalogen förekommer ett stort antal dragspelsmodeller och ges dessutom prov på ett flertal innovationer beträffande vissa tekniska detaljer. Enligt Karl-Erik Hagström, son till Albin Hagström och firmans vd fr. o. m. 1967, har denna verksamhet grundats redan under 1930-talet av Valentin Juhlin (f. 1896). Enligt verket Svenska dragspelare skall Juhlin, sonson till spelmannen Ljuder Anders Ersson, ha varit verksam som dragspelare från och med 1914 och ha turnerat i Norge åren 1932-35. Enligt samma källa skall han ha varit anställd vid Hagströms och därefter vid Ragnar Sundquists dragspelsfabrik i Stockholm. I en intervju med Juhlin framgår, att dennes dragspelsfabrik sedermera brunnit ned. Genom en arbetsskada lämnade Juhlin dragspelet för att istället ta upp fioltraditionen efter farfadern. I det intervjumaterial som föreligger på Dalarnas museum lämnar Juhlin sparsamma uppgifter om sitt dragspelande. Dessvärre nämner han här inte någonting om sin dragspelstillverkning.

Älvdalens Instrumentverkstad – Accordion King, Gåsvarv

Redan 1937 konstruerade Gum Einar Ohlsson, Kittan, Älvdalen (1917-1992) i sin egen snickeriverkstad ett treradigt, kromatiskt dragspel i rancomodell. Gum Einar Ohlsson var en mångkunnig man som under slutet av 1930-talet bedrivit fotorörelse, tagit ingenjörsexamen per korrespondens och dessutom blivit känd som en skicklig dragspelare. Från och med 1947 bedrev han i en till verkstad ombyggd gård i Gåsvarv, Älvdalen, såväl reparationer som stämning och ombyggnad av dragspel. Redan år 1949 tycks man vid verkstaden, benämnd Älvdalens Instrumentverkstad, ha tillverkat egna dragspel. 1951 presenterade man för första gången dragspel av märket *Accordion King*. Vissa försäljningsframgångar torde ha nåtts då firman kring 1952-53 engagerade stjärndragspelaren Erik Frank som märkesspelare. Denne sålde f.ö. *Accordion Kings* dragspel i sin egen musikaffär i Stockholm. Även

Den moderna musiken fordrar
mycket av både Eder
och instrumentet.

Välj ett instrument
av hög klass -
det lönar sig.

Accordeon King

Det förnämsta mästarspelet!

*Många av Sveriges populäraste dragspelare
har valt "Accordeon King" - bland andra
den från radlon, grammofoon och turnéer lan-
det runt välkände*

Erik Frank

DRAGSPEL

Erik Frank, märkesspelare för Accordion King. Dragspelskatalog från tiden 1952-53.

Accordion Kings dragspel har bland dagens dragspelare ett gott anseende, och är eftersökta bland samlare. Som mest hade firman c:a ett 20-tal anställda. Verksamheten upphörde 1958.

Beronius & C:o, Näset

Firmans första tillverkning kom igång c:a 1952, och ägde till en början rum i de fyra delägarnas respektive bostäder. 1955 byggdes en dragspelsfabrik i Näset, Älvdalen, där som mest c:a 15 personer var anställda. Bälgtillverkningen kom dock fortsättningsvis att bedrivas i hemmiljö, och vissa mekaniska detaljer utfördes i en separat verkstad i Näset.

Vid fabriken tillverkades såväl piano- som femradiga dragspel. Bland dragspelare talar man idag uppskattande om Beroniusfabriken som byggde "lätta, fina spel". En stor framgång för firman blev det SM-tecken som Birger Andersson, Våmhus, erövrade år 1956, då han hanterade ett specialbyggt dragspel, tillverkat av Beronius & C:o. År 1958 lades dragspeltillverkningen ned vid fabriken.

AB Dragspelstjänst, Stockholm

I samband med Dalarnas många dragspelstillverkare måste även denna firma nämnas, då grundaren Algot Bengtsson, bördig från Kåtila, haft sina rötter i den älvdalska dragspelstillverkningen. Algot Bengtsson arbetade till en början på Gunnar Orres dragspelsfabrik i Rot. 1935 besökte Ragnar Sundquist Älvdalen för att rekrytera arbetskraft till sin planerade fabrik i Stockholm. Algot Bengtsson tillhörde dem som lämnade hemorten för att fr. o. m. år 1936 få anställning vid Sundquists fabrik.

Efter att i samband med en strejk 1938 ha fått anställning i Hagströms reparationsverkstad i huvudstaden, övergick Algot Bengtsson år 1940 till dragspelstillverkning i egen regi. Verksamheten ledde så småningom till fabrikationen av de berömda Bengts-dragspelen – ”stjärnornas dragspel”.

Dragspelet och spelmansrörelsen

Begreppet ”spelmansmusik” brukar i regel syfta på sådan musik som via 1800- och 1900-talens låtupptecknare kommit att lanseras inom den under 1900-talet framväxande *spelmansrörelsen*. Även om jag i grunden föredrar att tillämpa en vidare definition av termen ”spelmansmusik”, kan det i detta sammanhang vara intressant att belysa dragspelets roll i förhållande till just den musik som lanserats inom spelmansrörelsen. Dalarna har med sina många starka spelmansprofiler kommit att stå som en modell och förebild för övriga Sverige med avseende på ”den gamla tidens spelmansmusik”. Dragspelare i landskapet uppmanades att överge instrumentet, som också bannlystes från spelmanstävlingar och stämmor under mycket lång tid. Som vi tidigare har konstaterat, finns beträffande 1800-talet exempel på fiolspelmän som haft dragspelet som sitt första instrument. En närmare granskning av Dalarnas musikliv visar också, att den motsättning som tongivande företrädare inom den tidiga spelmansrörelsen sökte konstruera mellan fiolspelmän och dragspelare i praktiken fick en mycket ringa effekt. Tidigare har nämnts samspelet mellan Olof Tillman och dragspelaren Jont Erik Larsson, Nås. Även Gössa Anders Andersson sägs ha ägnat sig åt gammeldans-

repertoaren, som han vid dansspelningar framförde tillsammans med dragspelaren Erik Bäcker. I Södra Dalarna spelade två etablerade fiolspelmän som August Lund (1872-1944) och dennes brorson Udd Axel Johansson (1900-1970) under 1920-talet i en trio tillsammans med dragspelaren Carl Lindblom, Långshyttan (f. 1909). Enligt Carl Lindblom fanns såväl gammeldans som nyare musik på trions repertoar. Ett liknande exempel utgör ensemblen "Björkmanspöjkarna" i Svartnäs. I denna ingick förutom fiolspelmannen Erik Björkman (1865-1939) dennes söner Erik, Manne och Elof, och i instrumentbesättningen förekom fiol, dragspel, banjo och trummor. Det finns också uppgifter om att söner till etablerade fiolspelmän blivit kända som skickliga dragspelare. Bland dessa kan nämnas Olof Skinnar-Larsson, Malung (f.1908), son

"Lunds trio" fotograferad på 1920-talet. Från vänster: August Lund, Carl Lindblom, Udd Axel.

till Skinnar Albin Larsson, och Jonas Haga (f. 1897), vars far Haga Olof Persson hanterat båda instrumenten.

I detta sammanhang bör även två framstående dragspelsbyggare nämnas. Gunnar Orre (f. 1907), en av initiativtagarna till den nämnda dragspelsfirman var son till den berömde älvdalsspelmannen Lars Orre (1871-1954). Samtidigt med att han ägnade sig åt modernare musik, med dragspelet som huvudinstrument, kom han på senare år att alltmer ägna sig åt fiolrepertoaren efter fadern. Valentin Juhlin började spela fiol, och uppträdde i barndomen tillsammans med farfadern Ljuder Anders Ersson. I tjugooårsåldern övergick han enligt egen utsago till dragspelet, vilket han i många år kom att traktera som dansspelman. Genom en skada blev han tvungen att överge dragspelet, och tog då – efter ett 50-årigt speluppehåll – återigen upp fiolspelandet och farfaderns repertoar. Uppenbart har i Juhlins musicerande funnits utrymme för såväl modernare dragspelsrepertoar som för de gamla fiollåtarna. I en intervju uttalar sig Juhlin särskilt uppskattande om Ragnar Sundquists kompositioner.

Samtidigt som fiolspelmännen, gärna i sällskap av dragspelare, kombinerat sin äldre repertoar med modernare musik, finns även exempel på hur dragspelare antingen tagit till sig fiollåtar, eller själva komponerat i denna stil (se avsnittet om de tidiga grammofoninspelningarna). På Carl Jularbos repertoar har ända sedan de första inspelningarna stått melodier med anknytning till fioltradition, som exempelvis "Svärdsjöpolska", "Gammal helsingepolska" etc.

Då man inom 1970-talets unga spelmansgeneration letade efter äldre melodier, mötte man ofta personer som framförde dessa på femradigt dragspel. Ett intressant exempel på detta är samspelet mellan Anders Stark, Tasbäck, Siljansnäs (1911-1986, son till Johan Stark) och de båda leksandsspelmännen Kungs Levi Nilsson och Alm Nils Ersson. På en bandinspelning från 1970-talet framgår hur spelmännen anpassat sina respektive repertoarer till varandra. Kungs Levi Nilsson uppger t. o. m. att han betraktar Stark Anders som sin främste läromästare och förebild inom musiken.

Det finns också exempel på dragspelare som på kromatiska instrument specialiserat sig på att spela fiollåtar. Den främste företrädaren inom denna kategori är Erik Hjärp, Rättvik (f. 1928), som fått en efter-

följare i bl. a. Bertil Skeri, Mora (f. 1948) som gärna spelar äldre fiol-låtar och dessutom komponerar i samma stil.

En invändning mot det kromatiska dragspelet som ofta kommer till uttryck i samband med spelmansstämmor är, att de överröstar tonsvaga instrument som fioler och nyckelharpor. Vissa dragspelare har dock lyckats finna vägar till ett lyckat samspel med fiolspelmännen, genom att välja register som klangligt stämmer överens med fiolerna, men också genom att "hålla igen" beträffande ljudstyrkan. Förutom nämnde Anders Stark bör i detta sammanhang även Lennart Jansson, Grängesberg, framhållas.

Dragspelsklubbarna

Dragspelsklubbar har funnits på enskilda orter i landet sedan lång tid – landets äldsta är den i Örebro, som kom till redan 1915. Efter bildandet av *Svenska Dragspelsunionen* 1936 uppkom ett antal *Accordionklubbar*, bl. a. i Krylbo-Avesta. Då denna första riksorganisation blev mycket kortlivad, kom bildandet av lokala dragspelsklubbar att ligga i träda i många år. "Hårdlanseringen" av gammeldansmusik i det populära TV-programmet "Nygammalt" från och med slutet av 1960-talet medförde dock ett successivt uppsving i dragspelsintresset över hela landet, och grundandet av *Sveriges Dragspelares Riksförbund* år 1968 stimulerade återigen bildandet av lokala dragspelsklubbar. Den rikliga förekomsten av dragspelare i trakten av Avesta utgjorde en bra grund för bildandet av en förening. En intresseträff utlystes 1968, och ca 20-25 dragspelare slöt upp på ett café i Avesta, där man beslöt att samma år arrangera den första "Jularbodagen". Som ett resultat av detta bildades följande år *Jularbo Gille*. Denna dragspelsklubb kom snart att få efterföljare: 1971 i Borlänge och Malung, 1973 i Falun, Gagnef, Ore och Rättvik och 1974 i Dala Husby. 1975 bildades den kända ensemblen *Dalapolisens Spelmän* och tidigt på 1970-talet har också *Mora Dragspelsklubb* kommit till. Under tiden 1979-1990 bildades klubbar i bl. a. Orsa, Ore (ombildning), Bjursås och Särnaheden. Ett exempel på hur en dragspelsklubb kan uppstå utgör *Dala-Husby Dragspelsklubb*, där upprinnelsen till bildandet var en ABF-kurs i drag-

spel, anordnad av musikläraren och dragspelaren Bo Hedmark, Hedemora.

Ytterst vanligt är, att man i en dragspelsklubb delar upp sig i mindre ensembler med utgångspunkt från olika intresseinriktningar inom dragspelsmusiken. I Malung har dragspelsklubben vid sina framträdanden specialiserat sig på gammeldansmusik, medan "utbrytargruppen" *Malungs Accordions* framträder med modernare dansmusik i "storbandsarrangemang" för dragspel. Inom dragspelsklubbarna bildas också mindre ensembler. Ur kretsen kring Dala-Husby Dragspelsklubb bildades t.ex. 1981 ensemblen *Sundsarna*, och grupper som *Rumpmasarna*, *Sara & Haidi* m. fl. har bildats av medlemmar i Jularbo Gille.

Durspelsrenässansen

Inom den "pånyttfödda" dragspelsrörelsen är den påtagliga renässansen för det diatoniska dragspelet värd att notera. Denna tar sin början under det tidiga 1970-talet. Grunden för detta uppblommande intresse kan spåras i några särskilda grundförutsättningar. Förekomsten av en kontinuerlig "durspelstradition" medförde, att t. ex. Hagströms alltifrån 1920-talet och till och med början av 1960-talet alltid hade tvåradiga dragspel i sitt försäljningssortiment. Av betydelse för "durspelsvågen" var också en av Musikmuseet år 1970 anordnad dragspelsutställning, skivutgåvorna *Munspel och handklaver* (Caprice) 1973 och *Swenska Dragspelare* (Sonet), liksom musikforskaren Birgit Kjellströms pionjärbete *Dragspel* (1976). Bland de unga folkmusikintresserade stimulerades intresset dessutom av att Mats Edén 1979 erövrade riksspelmanstiteln för spel på enradigt dragspel.

I samband med 1970-talets allt mer tilltagande antal dragspelsstämmor uppkom också en allt större aktivitet beträffande de diatoniska dragspelen. Här medverkade bl. a. en rad norska "tvåradsspelmän", av vilka de svenska deltagarna lärde sig melodier. Det rikliga inslaget av norsk repertoar bland vår tids durspelare har sannolikt fått sin upprinnelse i 1970-talets möten mellan norska och svenska dragspelare.

I Dalarna har renodlade durspelsgrupper bildats inom dragspelsklubbarna, som t. ex. *Västerbergslagens Durspelare* och *Borlänge*

Dragspelsklubbs durspelsgrupp. En särskild durspelsgrupp förekommer även inom Jularbo Gille. Vidare finns exempel på fristående ensembler, som t. ex. *Ovansiljans Durspelare*. Några grupper har nått sådana framgångar, att de i samband med bl. a. danstillställningar har kommit att bli mer efterfrågade än den "ordinarie" dragspelsklubben.

Det tvåradiga dragspelet får sägas vara totalt dominerande bland dem som spelar diatoniskt dragspel. Bland dagens mer aktiva och framträdande exekutörer kan nämnas "Lill-Anders" Gesar, Rättvik, Bo Eriksson, Hedemora och Örjan Andersson, Öster Saxen, som alla gjort åtskilliga kompositioner, och därutöver har såväl norska som svenska traditionella melodier på sin repertoar. En "durspelare" som på enradigt dragspel framför såväl västerdallåtar som cajun-musik är Bertil Fernborg, Vansbro.

Dagens unga dragspelare

Dragspelet kan knappast sägas vara något ungdomens instrument i gemen. Sedan nedgången från och med slutet av 1950-talet har medelåldern bland dragspelarna hållit sig på en relativt hög nivå. Även om det faller sig mer naturligt för unga människor att inom populärkulturen ägna sitt intresse åt dominerande instrument som exempelvis gitarren, tycks det som om åtminstone en och annan av olika skäl än idag börjar spela dragspel. Så länge som denna musik finns representerad i omgivningen, kan man sannolikt även framgent räkna med en viss tillströmning av yngre dragspelare.

I Dalarna bör särskilt fem yngre dragspelare framhållas. Med ett undantag har de debuterat i mycket unga år, och figurerat flitigt i etermediernas underhållningsprogram. Äldst i skaran är Peter Gullans (f. 1963 i Avesta), som till en början var verksam i kretsen kring Jularbo Gille. Efter att ha erhållit Avesta Kommuns kulturstipendium år 1990 genomgick han studier vid Musikhögskolan i Stockholm, och är nu verksam som lärare i accordion och dragspel vid Kulturskolan i Södertälje.

Jan Haglund (f. 1965 i Linghed) började spela på ett kinesiskt leksaksdragspel vid 4 1/2 års ålder. Efter bl. a. en ABF-kurs i dragspel övergick han 16 år gammal till accordion, dvs det melodibasförsedda dragspelet. Samtidigt ägnade han det diatoniska dragspelet sitt intresse, och

blev några år kring 1980 nordisk durspelsmästare. Efter studier vid bl. a. Landstingets Högre Musikskola i Falun, upphörde han 20 år gammal med spelandet på grund av sjukdom. Vid sidan om sitt ordinarie arbete som präst ägnar han sig numera sporadiskt åt dragspelet på fritiden. Så sent som 1995 har han dock komponerat en hel mäsas för dragspelsgrupp och kyrkokör.

Anders Larsson (f. 1973 i Stora Tuna) blev ”biten” av dragspelsmusik redan som fyraåring, och fick samma år sitt första instrument, ett pianodragspel i liten modell. Därav har pianodragspelet kommit att bli huvudinstrumentet. Till skillnad från de flesta av dagens yngre har Anders aldrig lärt sig noter. Inläringen av melodier har istället främst skett via grammofonskivor. Efter att ha gjort mycket snabba framsteg i den mer konsertbetonade repertoaren, har han på senare år lämnat tävlandet, för att ägna sig åt dels jularbo- och sundquistrepertoar, men också åt mer swingbetonad musik, liksom amerikansk rhythm and blues – i det senare fallet som pianist.

Niklas Sundén (f. 1976 i Sundborn) är med avseende på tävlingsresultat Dalarnas för närvarande mest framgångsrike dragspelare. Även om Niklas växte upp med dragspelsmusik – farfadern hade en anseilig skivsamling – dröjde det ända tills han kom upp i 13-årsåldern innan han själv började traktera instrumentet. Efter en studiecirkel i dragspel började han ta privatlektioner för Sören Rydgren. 1994 erhöill han första pris vid Frosini Grand Prix i Ransäter. I VM i Avesta 1995 placerade sig Niklas på en sjundeplats i klassen för virtuos underhållningsmusik. Han attraheras främst av modernare repertoar, med en dragning åt såväl fransk musett-tradition som åt jazz. En favoritkompositör bland svenska dragspelare är Egil Hauge.

Yngst i detta sammanhang är Daniel Andersson (f. 1984 i Hedemora), som till en början prövade att spela på farfaderns dragspel som femåring. Som nioåring år började Daniel spela dragspel på Kommunala Musikskolan i Hedemora. Efter segern i Folkparkernas talangjakt 1994 har han erhållit ett flertal stipendier. Andrapriset vid den nämnda tävlingen i S:t Petersburg innebar 12 gratislektioner vid Rimskij-Korsakov-konservatoriet. Under den närmaste framtiden väntas tävlingar i Frankrike, Tyskland, liksom vidarestudier i Ryssland. I fackpressen gör Daniel Andersson numera reklam för dragspel från firman Jupiter i Moskva.

Dragspel i kommunala musikskolan

Som nämnts ovan fick Niklas Sundén vänta i många år med att spela dragspel på grund av brist på lärare. Hur står det då till idag på länets kommunala musikskolor? Finns något intresse bland barn och ungdomar att lära sig spela dragspel? För att få en överblick gjorde jag hösten 1996 en snabb enkätundersökning. Resultaten visar på stora skillnader mellan de olika kommunerna. De kommunala musikskolor som vid tiden för enkätundersökningen hade dragspelselever var: Avesta 10 st., Borlänge 2, Hedemora 7, Leksand 1, Malung 1, Mora 5, Orsa 9, Säter 4 och Älvdalen 10. Falun, Ludvika och Smedjebacken saknade helt dragspelselever. Från Gagnef, Rättvik och Vansbro har svar ej inkommit.

Föga överraskande är knappast, att ett dragspelsintensivt område som Avesta har flest antal elever. Beträffande Älvdalen tycks en livaktig dragspelsklubb och kanske även traditioner kring Hagströms tillverkning hålla dragspelsintresset uppe även bland de yngre. Det bör dock framhållas, att elevantalet beträffande dragspel här kraftigt understiger elevantalet för t. ex. stråkinstrument. Tydligt är i alla avseenden, att dragspelet i de undersökta kommunernas musikskolor är i ett kraftigt underläge gentemot andra musikinstrument. Å andra sidan är det såpass representerat, att man inte direkt kan få någon känsla av att det skulle riskera att försvinna helt. Beträffande de musikskolor där dragspelselever saknas, kan för exempelvis Faluns del nämnas, att dragspel aldrig förekommit i kursutbudet.

Dragspel på studiecirkel

Den ovan nämnda snabbenkäten gällde också kursutbudet på länets olika studieförbund. Hur står det till med dragspelsintresset bland den vuxna allmänheten? Ett frågeformulär utsändes till Dalarnas olika studieförbund, och de inkomna svaren visar precis som när det gäller musikskolorna på stora variationer. Jag redovisar här endast de studieförbund där man bedrivit studiecirkelverksamhet i dragspel. På två orter bedrevs kurs i durspel: I Ludvika hade NBV 4 kurser i durspel med sammanlagt 40 deltagare och i Leksand redovisar samma studieförbund 4 kurser med sammanlagt 33 deltagare. Vad beträffar kurser i kromatiskt

dragspel redovisade studieförbunden följande resultat: ABF, Ludvika 1 kurs, 6 deltagare, Malung 1/6, Vuxenskolan, Mora 2/19 och Borlänge 1/10. Beträffande Rättvik bedrevs två studiecirkel hösten 1994 – våren 1995 med sammanlagt 15 deltagare.

Det stora intresset för durspel i Ludvika kan sannolikt förklaras av den livaktiga verksamheten inom Västerbergslagens Durspelare, där i synnerhet Nils Hagström bedrivit en mångårig verksamhet som pedagog. I Leksand har den mycket populära tvårads-dragspelaren Lill-Anders Gesar fungerat som kursledare, och även här har säkert verksamheten om och kring Ovansiljans Durspelare haft sin betydelse för det stora intresset för de diatoniska dragspelen. Vad gäller den relativt sparsamt förekommande kursverksamheten i länet i fråga om det kromatiska dragspelet, krävs naturligtvis ett mer djupgående undersökningsmaterial innan några egentliga slutsatser kan dras. Har exempelvis dragspelsklubbarna övertagit något av den pedagogiska verksamhet som tidigare bedrivits av studieförbunden?

Källor

Litteratur

- Andersson, F., Jularbo C.: *Dragspelsmusikens melodikällor. Svenska dragspelare*. Sundsvall 1946
- Andersson, G.: *Bildning och nöje*. Uppsala 1982.
- Biedermann, P.: *Die Accordion-Industrie in Deutschland*. Leipzig 1930.
- Christiansson, F.: En dragspelskavalkad – när mästare koras. *Svenska dragspelare*. Sundsvall 1946
- Dalpilen*, årg 1854-1890.
- Forsslund, K.-E.: *Med Dalälven från källorna till havet. Del II, bok 3, Malung*. Stockholm 1925.
- Gylling, C.: *Fröjd på Söder*. Melodiförlaget 1958.
- Jularbo, C.: *Med dragspelet i högsätet*. Stockholm 1946.
- Kjellström, B.: *Dragspel*. Motala 1976
- Lassbo, J.: *Till min hembygd – Folkmusikforskaren Karl Sporr*. Uppsala 1995.
- Nyberg, B.: *Carl Johan Malmring – dragspelsbyggare i Hedemora*. Falun 1993.

— *Dragspel i Kopparbergs län*. Rapport rörande ett inventeringsprojekt 1994-95. Stencil.

Olsson, D. K.: Om glatt humör och god kondition. *Sool-öen – en krönika*. Mora 1975.

Ramsten, M.: De nya spelmännen. *Folkmusikvågen*. Rikskonserter 1985.

Sporr, K.: Folkmusik och spelmän i Grytnäs. *Grytnäs socken*. Sala 1941.

Arkivmaterial

Dalarnas museum:

Karl Sporr, uppteckningar DM 2128:1, 3-8, 2129:1,2, 2130:1, 9, 10, 13.

Hosjö-Vika hembygdsförening: Spelmansböcker 1891-95, okatalogiserat material

AB Albin Hagström, Älvdalen: Dragspelskataloger

Ohlsson, G. I., Mora.: Dragspelskataloger och arkivmaterial rörande Accordion King

Olerås, B., Stora Skedvi.: Stämbok för Ess-kornett, tillhörig mässingssextett i Arkhyttan, Stora Skedvi 1893.

Persson, G., Älvdalen.: Dragspelskataloger

Fonogram och video

Dalarnas museum:

Bandserie innehållande intervjuer och musik, bandserie med kopior av privatinspelningar m.m., samt inköpta LP- och EP-skivor, CD-skivor och kassetter. Materialet insamlat under inventeringsprojektet 1994-1995. Under katalogisering 1997.

Gudmundsson, Ture: Inspelningar på rullband åren 1974-75. Materialet okatalogiserat.

Inspelningar i museets bandserie: BA 135, BB 243, 357, 358, LRD 94,95

Hörkens Byggedansare: *En dokumentär om dalapolskor och gamla danser från Bergslagen*. Ludvika 1995 (videofilm med texthäfte)